

TÉKA

hogy összegyűjtse a könyvek hasznáról és dicséretéről — más gondolatait. A sokféle gyűjtőszöveg közül az aforizmagyűjtés a nemesek közé tartozik, a könyvekben elfekvő jeles mondások kirakatba helyezése pedig felér egy kis műgyűjtemény összehozásával. Nem kell, nem is szabad az aforizmagyűjteményt elejétől végigolvasni, csak elgondolkozni érdemes egyen-egyen, mint ahogy a múzeumban sem tudunk egyforma érdeklődéssel megszemlélni minden tárgyat. S ki az egyik, ki a másik vitrin előtt áll meg. Kóstolható olvasásra szánt munka a *Gondolatok a könyvről*. (Kriterion, 1972.)

AL. TÓTH: Apariția și răspîndirea cifrelor în Țările Române. — Sokat beszélünk a „két kultúráról” — amely tulajdonképpen egy. Ezt bizonyítja a matematikus Tóth Sándor munkája is, aki ezúttal történelmi feladatra vállalkozott: eddig jórészt feldolgozatlan dokumentumok alapján nyomon követi a különböző típusú számjegyek felbukkanását és elterjedését hazánk területén. Forrásanyaga rendkívül változatos: kőbe és fába vésett feliratok, érmék, kézírások középkori naptárszámítások, krónikák, kereskedelmi feljegyzések, kincstári kimutatások, a XVI. századtól kezdve pedig már tankönyvek is. Érdekesen fonódik egybe a számjegyek használata az ország egész történetével, tükrözi kapcsolatait más országokkal és kultúrkörökkel. Ezért a könyv, amelyet 113 fényképfelvétel és reprodukció illusztrál, nemcsak a matematikusokhoz szól, hanem általánosabb érdeklődésre tarthat számot. Mindehhez hozzá kell tennünk: a mű nem teljes, mert a kiadvány terjedelme nem tette lehetővé, hogy Tóth Sándor munkáját teljességében felölje, s mert ezen a nagyrészt még járatlan területen maga a szerző is sok

a keret-motívumot tölti meg aztán további jelentésekkel a többi versben. Hogy a hiábavalóság, a sivárság felnőtt-képzetének és az ellenpólusként felvillanított gyermekkori „hárszás töklámpás látomások” emlékének szembesítésében melyik bizonyul erősebbnek? Így föltenni a kérdést túlságosan egyszerűsítő lenne. A *Seregszemlében* derengő optimizmus nem a gyermekkori eszményekbe vetett naiv hit folytatása, de nem is kompromisszum, hanem teljesen új minőség: az „életre szánt”, sorsához keményedett férfi — egy nemzedék — jövő-vállalása.

Cs. Gyimesi Éva

„... a tartalom összeköt”

„A stílus elválaszt, a tartalom összeköt.” László Gyula remek kiállítású könyvét* a népvándorláskor művészetéről e mottónak is szánható mondat olvasásával fejezzük be. A szerző fogalmazásában különös súlyt kap a humánumot összefogó kapocs: a *tartalom*. Ez a tartalom — a művészet benső lényege — nem korlátozódik egyetlen nép művészetére: közös emberi alapja van, minden közösség alkotásaiban kifejezésre jut, s ha nem mutat is folytonosságot egy-egy földrajzi egység határain belül, szélesebb körben állandóan jelen van, és különböző hatásokat asszimilálva az általános fogantatásból megszüli a sajátost. A kisebb egységekben a sajátos mezében jelentkező tartalom közös ősanya felé mutat, függetlenül attól, hogy a steppén nőtt-e fel az illető nép, amelynek művésze a tartalmat hordozza, vagy a Fekete-erdő hegy-völgyes vadonjában. A humánum mondanivalója mindenütt egy: mi sem domborítja ki jobban ezt, mint László Gyula régészet—művészet összevetése.

Eurázsia az egyik legnagyobb folytonossági egység, ahol mindenütt felbukkan az emberiség érték-tárának egy-egy darabja, láncszemekként egymáshoz illeszkedve s kialakítva a teljesség képét. Ezen a nagy egységen belül László Gyula a népvándorláskor népeinek művészetével foglalkozik a régész és a művész szemléletét ötvöző munkájában; régész létére ismeri, művész létére pedig mintegy „bélülről nézi” választott tárgyát, felismerve egyúttal, hogy a múltat sohasem tudja „a maga egykori teljességében megidézni”, s hogy olyan ellentmondásokkal is találkozhat vizsgálódása során, amelyeket el kell viselni, amelyek létezésébe bele kell nyugodni. Itt kerül a tudós emberközelbe, ezzel a vallyomással, s ezáltal kerül közel az olvasóhoz is az az Európa-formáló dráma, ami a népvándorlás volt. Ebben a teljes joggal műalkotásnak is nevezhető szakkönyvben — túllépve a régészet hagyományos adatközlésén — önmagát valósítja meg a szerző: a tárgyát alaposan ismerő régészt mintegy kiegészíti a mű-

* László Gyula: A népvándorláskor művésze Magyarországon. Corvina. Budapest, 1970.

vész, aki meglátja a tartalmat, a közös alapot, s megláttatja-megszereteti másokkal is: minden olvasójával. Ez annál inkább sikerülhet, mivel a könyv gazdag és elsöndű illusztrációs anyag felvontatásával teszi követhetővé a nem céhbeli számára is az egyes műveltségek ötvöződését.

Azok a sajátosságok, amelyek esetenként különálló kultúrák jegyeinek tűnhetnek, nem mások, mint Eurázsia, a nagy egység jellegzetes árnyalatai, s mint ilyenek „önmagukban nem is érthetők meg”. László Gyula saját munkáját jellemezve rámutat arra, hogy például ugyan Kárpát-medenceiek, de a problematika, valamint a problematika vizsgálatából leszűrt eredmények érvénye — eurázsiai. Nem nehéz elképzelnünk, hogy a népvándorláskor művészetét temetők, sírok melléklet-anya-ga alapján tanulmányozni egy ilyen régészet—művészet összvetésben mennyire komplex dolog, s mennyire újdonságszámba megy a szakirodalomban. Az, amit a szerző egyszerre helyez a régész „mikroszkópja” s a művész „teleszkópja” elé, és amiből értéktételeit levonja, az túlnyomórészt az ötvösség, a népvándorláskori mikro-művészet. Ezt a választást nemcsak az ötvösmunkák időtállósága teszi szükségessé, de az is indokolja, hogy ha e kor és e tág térség mikro-művészetét — mind az alkalmazott technika, mind a kivitelezés minősége tekintetében — összevetjük a klasszikus világ hasonló alkotásaival, akkor mindjárt lomtárba utalhatjuk a worringeri „lesüllyedt kultúrkinccs” (*gesunkenes Kulturgut*) fogalmát, akárcsak az egykor szintén elterjedt „primitív” jelzöt. S tehetjük ezt annál is inkább, mivel jó lelkiismerettel vallhatjuk a szerzővel együtt, hogy: „minden népnek minden korban megvolt a maga kifejezésre méltó művészete. A mikro-művészetet mikro-művészettel, a monumentumot monumentummal kell összevetni.”

De nem a *különbségek* előzményeinek keresése a célja László Gyulának a hun, a germán, az avar, a magyar vagy a szláv művészet vizsgálatával, hanem — éppen ellenkezőleg — annak a felszínre hozatala, ami a humánus színekének *hasonlóságára* vall e művészetekben. Ha a néphit, a „mindennapi tudományosság” elemeinek előfordulása alapján térképeznök fel Euráziát, hatalmas egybemosódó egységet kapnánk — fedezi fel a szerző. (Például az égigő fa, a „világfa” meséje sajátosan keleti, azonban számos változata élt nyugaton is.) Az „egybemosódó egység” ott lappang az egyes népek, népcsoportok, rétegek szellemi hagyatékában, átítatva az eurázsiai művészet hagyományával, amelynek közös alapjául ezek a közös hiedelmek, monádok szolgáltak, s amely ebből a közös örökségből merítve fejlődött tovább, alakította ki a sokféle sajátos jelentkezési formát.

László Gyula munkájának ugyanakkor eléggé nem méltatható érdeme, hogy benne a tanulmányozott kor eleven művészete nem „laposodik el”, nem válik csatok és szíjvégek, fibulák és tarsolylemezek poros és élettelen gyűjteményévé. A régészeti leletekből mintegy felidőződik az illető társadalom szellemi élete is — hiszen a mesterségek *fejlettsége* csak más *tevékenységi* ágakban,

TÉKA

olyan kérdésre bukkant, melyre a választ csak a további kutatások adhatják meg. (*Éditura tehnică*, 1972.)

MÓRA FERENC: Hiszek az emberben. — Varró János válogatása és előszava Móra kevéssé ismert arcát hozza elének. Az éles szemű, szinte adysan szíporokázó tollú tárcaíró-publicistát, aki a maga jellegzetes mesélő stílusában lélektanilag előkészített pillanatban sújt le a társadalom megbocsáthatatlan bűneire. Ez a Móra: a „kétségbeesett optimizmus” írója: „...muszáj ebben az országban idealistának és optimistának lenni az embernek.” Így, kötetbe gyűjtve, e rövid írások a szerző meg nem írt szociológiai-önéletrajzi regényének fejezetei is lehetnének. A művek három rétegét prezentálja a kötet: legközelebb állnak a hagyományos elbeszéléshez az *Esti dal Hajnal Matyikáról*, a *Szeptemberi emlék*; a mese csak ürügy, kerete az éles mondanivalónak: *Kalcinált szóda*, *En szép tanárkorom*, *Szegedi életem 25. évfordulója*; nyíltan lázító hangú írások: *Vaspata*, a Földhözragadt Jánosékról szóló ciklus. (*Dacia*, 1972.)

Teoria cinetică-moleculară a gazelor. — A kinetikai és molekuláris gázelmélet a fizika új fejezeteihez tartozik, de „gyökerei” az ókori materialista bölcselek természetfilozófiájáig, a leukipposzi-démokritoszi atomelméletig nyúlnak vissza. A bukaresi egyetem molekuláris fizika katedrójának munkaközössége, a jelen összefoglaló tanulmány kidolgozója, a kötet első részében tudománytörténeti megközelítéssel jut el a gáztörvényekig és azok matematikai bizonyításáig, majd felvázolja a kinetikus gázelmélet főbb problémáit a klasszikus fizika és a kvantumfizika szempontjából. Az elméleti fejtegetések után a szerzőgárda azok-

TÉKA

kal a kísérletekkel ismertet meg, amelyek segítségével az elmélet helyessége bizonyítható. A kötet célja minél egyszerűbb formában átfogó, alapos ismereteket nyújtani a vizsgált tárgykörben, s így mintegy kézikönyvvül szolgálni a molekuláris fizika iránt érdeklődők számára. (*Editura stinpijićá, 1972.*)

TEUN A. VAN DIJK: *Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics.* — Az irodalom- és nyelvtudomány határterületein a szövegelmélet egészen divatos műfaj lett. Ezt a diszciplínát képviseli, és erről a divatról tanúskodik van Dijk könyve is. Az első részben a szerző kiindulópontja a generatív grammatika mondatana. Azt veszi ugyanis alapul, ahogyan a mondatok alkotását, „generálás”-át magyarázzák. Ezt van Dijk mint analógiát hasznosítja a maga szövegelmélete számára, mert szerinte a szövegeket is úgy hozzák létre, mint a mondatokat. A második részben az addig általános szövegelmélet körét leszűkíti, a vizsgálatot a szépirodalmi szövegekre korlátozza. Itt először azokat a fonológiai, alaktani, mondattani és metaforizáló eljárásokat tárgyalja, amelyeknek nagy jelentőségük van a szépirodalmi szövegek megformálásában. A legérdekesebb az a fejezet, amelyben a szöveg alkotóelemeinek lineáris összetartó erejét, „kohézió”-ját jellemzi. A harmadik részben az irodalmi szöveget pragmatikus megvilágításban mint kommunikációt vizsgálja lélektani, szociológiai és irodalomelméleti szempontból. (*Mouton. The Hague—Paris, 1972.*)

PHILIPPE VAN TIEGHEM: *Marile doctrine literare in Franța. De la Pleiadă la suprarealism.* — Az 1550 és 1930 között, Ronsard-tól a szürrealizmusig a francia irodalom végigvonuló elméletek, rend-

az alkotómunka más területeinek fejlettsége mellett jöhetett létre, s természetesen maga is visszahatott azokra. A régész-szerző, aki otthonosan mozog a népvándorláskor őtvöseinek, kovácsainak stb. műhelyében, az adott kor „műszaki világában”, éppolyan biztonsággal követi a művész értő szemével a formák tér- és vonaljátékát, a díszítőelemek kigyózását, s mindezt áthatja a humánium kitapintására való törekvés.

Kétségtelen, hogy a népvándorlás mint történelmi jelenség a maga komplexitásában még akkor is rendkívül változatos értelmezési lehetőségeket nyújt (és rejtélyeket tartogat), ha a szerző csupán a művészetet teszi vizsgálódása tárgyává. Kevésbé köztudott tény például, hogy a népvándorláskori mikro-művészet alkotásai kimutathatóan az egyes népek *uralkodó rétegeinek*, „fogyasztási cikkei” voltak. Mind a germán, mind a steppei népek vezető rétegei nemzetközi szintű és színvonalú műveltséggel rendelkeztek: mondhatni, más „kultúrszférában” éltek, mint köznépük. Művészetük tárgyi hagyatéka egy olyan magas fokú mesterségbeli tudás terméke, amely nem ismer szűkebb földrajzi, etnikai vagy nyelvi határokat, időben és térben nagy távolságokat hidal át és teremt együteműséget — s ez az, amit sok négyzetkilométert átfogó pillantással vizsgál itt a művész és az archeológus. Ebben a viszonylagos homogenitásban mégis rendkívül gazdag, változatos motívumvilágban csupán ilyen átfogó pillantással lehet meglátni a funkciócseréket, a parányi „sikkasztásokat” és hozzáadásokat, általában a fejlődés irányát — például azt, hogy miképpen válik a kezdetben naturalisztikus ábrázolási mód mindinkább díszítő jellegűvé, dekoratív mintává, amelyet át- meg átjár a vonalvezetés ritmusa.

Az uralkodó rétegek művészetére vonatkozó fenti megállapítás természetesen nem jelenti azt, hogy a köznépnek — mindenütt Eurázsia hatalmas térségein — ne lett volna éppolyan általános-közös tartalmú és sajátos formájú művészete, mint „felső tízezreinek”. Csakhogy ennek az anyaga (fa, bőr, textília stb.) nyilvánvalóan sokkal kevésbé időálló, mint a bronz és az arany, az ezüst és az ékkő, melyeket a föld szinte teljes épségükben őriz meg az utókor tudományos kutatói számára, s amelyek ugyanakkor lehetőséget nyújtanak arra is, hogy a feltételezhető kölcsönhatások alapján visszakövetkeztessünk belőlük a velük egykorú népművészetre.

László Gyula azzal, hogy munkájában tág teret szentel más szakemberek véleményének is, hogy nem ragaszkodik görcsösen egyik-másik megállapításához, számolva a jövőbeli kutatások eredményeivel — csak növeli bizalmunkat régész-tudósi komolysága, felelőssége iránt. Hogy ugyanakkor képzőművész is, az talán nem más, mint szerencsés véletlen, s azzal, hogy ezt a vonatkozást a fentiekben többször is szóba hoztuk, nem a szubjektív tényezőt akartuk kiemelni, hanem csupán azt, hogy mennyire mesterien használja a *régész* e szerencsés véletlent. Ahogyan az eurázsiai oikumené művészetében szétválaszthatatlan őtvözdésben jelentkeznek együtt a humánium közös tartalma és a

sajátos forma, az uralkodó rétegek művészete és a népművészet, az etnikailag jellegzetes és az emberileg általános — úgy jelentkezik együtt a két említett minőség a szerzőben, szép összhangzásban a vizsgált tárgy sokoldalúságával. Bizonyára ez a fő oka annak, hogy a könyv a maga nemében az egészen kiválóak közül való, s hogy éppolyan összetett és sokrétű olvasóközöniséget vonzhat, amilyen összetett és sokrétű mind a tárgy, mind pedig a szerző szemléletmódja.

Pászka Imre

Petőfi első biográfusa és a temesvári Euphrosine

Petőfi Sándor első, élete egészét átfogó, költészetét sajátosságait szervesen magábaépítő biográfiaja, eddigi tudomásunkkal ellentétben, nem magyarul jelent meg, hanem németül. A temesvári *Euphrosine* hetilap közölte indító számában, 1851. január 1-én, fő helyen, *Denkwürdigkeiten des 1. Jänner* cím alatt. Szerzője a lap szerkesztő-tulajdonosa, dr. Gottfried Feldinger volt. Ezt a távolról sem csupán irodalomtörténetileg érdekes adalékot, s ami mögötte van, több mint száz esztendeig feledés borította. Elfelejtődött az *Euphrosine* és Feldinger is. A körülmények arra utalnak: az elfelejtés mögött politika rejtőzött. Annál is inkább, mert Feldinger csakúgy, mint a haladó osztrák kultúrán nevelkedett temesvári, bánáti német intelligencia legjava, meggyőződéses republikánus volt, az 1848-as magyar forradalom balszárnyának határozott híve. (Ugyanezt mondhatjuk a bánáti románság olyan képviselőiről, mint a közismert Eftimie Murgu. De az itteni szerbségben is megindult a differenciálódás; számottevő rétegek vonták ki magukat Rajasics érsek klerikalista-abszolutista befolyása alól, és léptek át a magyar forradalom táborába.)

Carl Göllner, a romániai németiség marxista történésze szerint „A bánáti német — sváb — burzsoázia, amely érdekelve volt az önálló gazdasági fejlődésben, eleinte a magyar forradalommal azonos álláspontra helyezkedett. Amikor a császári ház és a magyar kormány közötti konfliktus kiéleződött, amikor a Habsburgok detronizálása került napirendre, a bánáti német burzsoázia kezdte elhagyni a forradalom frontját.” (*Muncă și năzuințe comune. Din trecutul populației germane din România. Colecția Biblioteca de Istorie. București, 1972.*) Dr. Gottfried Feldingert és társait viszont — az olyanokat, mint Nepomuk Preyer író vagy dr. Wachtel ügyvéd, lapkiadó — a forradalom veresége sem tudta megingatni a 48-as eszmék iránti hűségükben. Feldinger Világos után is következetesen folytatja a harcot; az ő fő fegyvere továbbra is a toll, csatartere az egész Habsburg-birodalom.

TEKA

szerek felölelését csakis mértéktartó válogatással lehet plasztikusan bemutatni, ezért a szerző a valóban fontosnak tartott, termékenynek bizonyult jelenségekre összpontosítja figyelmét. Bőségesen használ idézeteket, elemezve a bennük rejlő gondolatokat. Főleg a költészet és a dráma művelése kapcsán, a körülötük kialakult vitákban kikristályosodott irodalmi nézetek érdeklik. Azt vallja, hogy a költészet fejlődése a legjobban meg tudja világítani egy nemzet irodalmi érzékének fejlődését. A könyv négy részre (*Spre un umanism clasic, Tradiție și nouitate, Teoriile romantice, Realism, simbolism, suprarrealism*) és 24 fejezetre oszlik, 520 jegyzettel. (*Univers, 1972.*)

N. BĂRBULESCU — R. ȚIȚEA — D. BĂRCĂ-GĂLĂȚEANU: Fizică I—II. — Új, bővített kiadásban jelent meg a több szakemberből álló munkaközösség által kidolgozott fizika-kézikönyv második kötete 1971-ben, majd ezt követte az I. kötet új kiadása 1972-ben. Ez utóbbi a mechanikát, molekuláris fizikát, termodinamikát és elektromosságot tartalmazza hatszáz oldal terjedelemben; a II. kötet a fénytani és anyagszerkezeti kérdésekkel foglalkozik közel ötszáz oldalon. A szerzők az egyetemi előadások színvonalán tárgyalják a kérdéseket; rendszeresen, didaktikus kifejtésben nyújtanak általános, de magas színvonalú ismereteket. A szöveget számos ábra teszi szemléletessé. A mű elsősorban az egyetemi hallgatók számára hasznos, de jó szolgálatot tesz a középiskolai tanároknak is a továbbképző tanfolyamokon, a fokozati vizsgákra való felkészüléskor, vagy ha valamely szakmai kérdésnek magasabb fokon akarnak utánanézni. (*Editura didactică și pedagogică, 1971—1972.*)